בס"ד

The Millie Arbesfeld

Midreshet Yom Rishon

Sunday Morning Learning Program for Women

www.MidreshetYomRishon.org

An Overview of Birchas Hamazon

Rabbi Elchanan Adler

February 10, 2008 • ד' אדר א' תשס"ח

1) דברים פרק ח

(ז) כי ה׳ אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בבקעה ובהר: (ח) ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש: (ט) ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם לא תחסר כל בה ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצב נחשת: (י) ואכלת ושבעת וברכת את ה׳ אלהיך על הארץ הטבה אשר נתן לך:

2) רמב״ן דברים פרק ח פסוק י

ואמר ואכלת ושבעת וברכת - כי תזכור עבודת מצרים וענוי המדבר, וכאשר תאכל ותשבע בארץ הטובה תברך עליה את השם. ורבותינו (ברכות מח ב) קבלו שזו מצות עשה, וטעמו ותברך את ה׳ אלהיך, וכן ועשית מעקה לגגך (להלן כב ח), וכן ועשית פסח לה׳ אלהיך (להלן טז א), ולקחת מראשית כל פרי האדמה (להלן כו ב), ורבים. וטעם על הארץ הטובה - כמו ועל הארץ הטובה, יצוה שתברכהו בכל עת שתשבע על השובע ועל הארץ שנתן לך, שינחילנה לך לעולמים ותשבע מטובה, והנה חיוב המצוה הזאת בכל מקום:

3) תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כא עמוד א

אמר רב יהודה: מנין לברכת המזון לאחריה מן התורה - שנאמר: +דברים ח׳+ ואכלת ושבעת וברכת.

4) תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מד עמוד א

משנה. אכל ענבים ותאנים ורמונים - מברך אחריהם שלש ברכות, דברי רבן גמליאל; וחכמים אומרים: ברכה אחת (מעין שלש). רבי עקיבא אומר: אפילו אכל שלק והוא מזונו - מברך עליו שלש ברכות. השותה מים לצמאו - מברך שהכל נהיה בדברו; רבי טרפון אומר: בורא נפשות רבות וחסרונן.

גמרא. מאי טעמא דרבן גמליאל? - דכתיב (דברים ח׳): ארץ חטה ושעורה וגו׳, וכתיב: ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם וגו׳, וכתיב: (דברים ח׳) ואכלת ושבעת וברכת את ה׳ אלהיך. ורבנן? - ארץ הפסיק הענין.

5) משנה מסכת ברכות פרק ז משנה ב

עד כמה מזמנין עד כזית ר׳ יהודה אומר עד כביצה:

6) תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מט עמוד ב

הכא בקראי פליגי, רבי מאיר סבר: ואכלת - זו אכילה, ושבעת - זו שתיה, ואכילה בכזית. ורבי יהודה סבר: ואכלת ושבעת - אכילה שיש בה שביעה, ואיזו זו - כביצה.

7) חידושי הרשב״א מסכת ברכות דף מט עמוד ב

הכא בקראי פליגי ר״מ סבר ואכלת ושבעת, ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתיה, ואכילה בכזית, ור״י סבר ואכלת ושבעת אכילה שיש בה שביעה הוי אומר כביצה, מכאן נראה דכזית לר״מ וכביצה לר״י הויא דאורייתא דהא בקראי פליגי,

8) תוספות מסכת ברכות דף מט עמוד ב

רבי מאיר סבר ואכלת זו אכילה ואכילה בכזית - ואומר הר״י דהני קראי אסמכתא בעלמא נינהו דמדאורייתא בעינן שביעה גמורה

9) רמב״ם הלכות ברכות פרק א הלכה א

מצות עשה מן התורה לברך אחר אכילת מזון שנאמר ואכלת ושבעת וברכת את יי׳ אלהיך, ואינו חייב מן התורה אלא אם כן שבע שנאמר ואכלת ושבעת וברכת, ומדברי סופרים אכל אפילו כזית מברך אחריו.

11) תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כ עמוד ב

דרש רב עוירא, זמנין אמר לה משמיה דרבי אמי וזמנין אמר לה משמיה דרבי אסי: אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, כתוב בתורתך (דברים י׳) אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד, והלא אתה נושא פנים לישראל, דכתיב: (במדבר ו׳) ישא ה׳ פניו אליך. אמר להם: וכי לא אשא פנים לישראל? שכתבתי להם בתורה: (דברים ח׳) ואכלת ושבעת וברכת את ה׳ אלהיך, והם מדקדקים [על] עצמם עד כזית ועד כביצה.

12) רש״י מסכת ברכות דף כ עמוד ב

עד כזית עד כביצה - עד כזית לרבי מאיר, עד כביצה לרבי יהודה, דתנן (לקמן /ברכות/ דף מ״ה, א׳): עד כמה מזמנין, רבי מאיר אומר עד כזית, רבי יהודה אומר: עד כביצה.

14) ספר יראים סימן רנג [דפוס ישן - כד]

ושיעור חיוב ברכה כדתנן בפ׳ שלשה שאכלו [מ״ה א׳] עד כמה מזמנין ר״מ אומר עד כזית ור״י אומר עד כביצה וקיי״ל כר׳ מאיר דאמר ר׳ יוחנן [מ״ח א׳] להוציא אחרים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן. וטעמא דר״מ [מ״ט ב׳] דכתיב ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתיה ואכילה בכזית ר׳ יהודה סבר ואכלת ושבעת בכביצה ותרווייהו סבירי להו שביעה דקרא שביעת גרון דאורייתא ודקראי דוקא נינהו והאוכל כזית וכביצה מוציא אחרים ידי חובתן שאכלו שביעת כרס.

15) מגן אברהם על שולחן ערוך אורח חיים סימן רי סעיף א
ואם אכל מעט וחזר ואכל מעט אם שהה יותר מכדי אכילת פרס נ"ל דאין מצטרף וכמ"ש סי' תרי"ב וכן משמע ביומא דף פ' דלא מיתבא דעתיה בהכי וכן משמע מפירש"י דפירש דטעמא דבעי כזית בברכה אחרונה היינו משום דכתיב אכילה ואכילה בכזית ואם כן בחלב ודם ובכל איסורין נמי כתיב אכילה ואם שהה בכדי אכילת פרס לא מיקרי אכילה וה"ה לענין ברכה ... ובע"ח סי' ר"ז כתב בשם כ"ה לחלק בין יום הכיפורים לברכת המזון וס"ל דבברכת המזון אפי' שהה יותר מכא"פ מצטרף ולי נראה כמ"ש דהא כל אסורין שבתורה שוין ליום הכיפורים בזה

16) משנה מסכת ברכות פרק ג משנה ג
נשים ... פטורין מקריאת שמע ומן התפילין וחייבין בתפלה ובמזוזה ובברכת המזון:

17) ר' עובדיה מברטנורא מסכת ברכות פרק ג משנה ג
ובברכת המזון - מיבעיא לן אי חייבות בברכת המזון מדאורייתא כיון דכתיב (שם ח) ואכלת ושבעת וברכת הויא ליה מצות עשה שלא הזמן גרמא, או שמא אין חייבות מדאורייתא משום דכתיב (שם) על הארץ הטובה אשר נתן לך והארץ לא נתנה לנקבות ולא אפשיטא:

18) תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מח עמוד ב
תנו רבנן, סדר ברכת המזון כך היא: ברכה ראשונה - ברכת הזן, שניה - ברכת הארץ, שלישית - בונה ירושלים, רביעית - הטוב והמטיב,

19) תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מו עמוד א – עמוד ב
אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב: תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא - שהרי פותח בה בברוך ואין חותם בה בברוך. כדתניא: כל הברכות כולן פותח בהן בברוך וחותם בהן בברוך חוץ מברכת הפירות, וברכת המצוות, וברכה הסמוכה לחברתה, וברכה אחרונה שבקריאת שמע; יש מהן שפותח בהן בברוך ואין חותם בברוך, ויש מהן שחותם בהן בברוך ואין פותח בברוך. והטוב והמטיב פותח בברוך ואין חותם בברוך, מכלל דברכה בפני עצמה היא.

20) ספר יראים סימן רנג [דפוס ישן - כד] ד"ה ברכת המזון
ברכת המזון. צוה היוצר האוכל לחם צריך שיברך ג' ברכות לאחריו

21) חידושי הרשב"א מסכת ברכות דף מד עמוד א
ורבנן ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם הפסיק הענין, קשיא לי אם כן מעין ג' לרבנן מנא להו לתאנים וענבים, ונ"ל דלרבנן מדאדכרינהו רחמנא הכא להני וכתב בתרייהו ואכלת ושבעת וברכת שמע מינה שאף הן טעונין ברכה ואי לאו דאתא תאכל בה לחם ואפסקיה הוה מברכין עליה ג' ממש כר"ג, השתא דאדכרינהו ואפסקוה לענייני' בלחם שמעינן דלא מברכין ברכה גמורה אלא אלחם לחוד ואשארא מברכין ברכת הלחם דהיינו מעין ג',

22) רמב"ם הלכות ברכות פרק ב הלכה א
סדר ברכת המזון כך היא: ראשונה ברכת הזן, שנייה ברכת הארץ, שלישית בונה ירושלים, רביעית הטוב והמטיב, ברכה ראשונה משה רבינו תקנה, שנייה תיקן יהושע, שלישית תיקן דוד ושלמה בנו, רביעית חכמי משנה תקנוה.

23) תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מח עמוד ב
אמר רב נחמן: משה תקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן, יהושע תקן להם ברכת הארץ כיון שנכנסו לארץ, דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים. דוד תקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך, ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש, הטוב והמטיב ביבנה תקנוה כנגד הרוגי ביתר. דאמר רב מתנא: אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב, הטוב - שלא הסריחו, והמטיב - שניתנו לקבורה.

24) טור אורח חיים סימן קפח
שלישית בונה ירושלים ודוד ושלמה תקנוה דוד תקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ושלמה תיקן ועל הבית הגדול וכו' ולא למימרא שלא ברכו אותם עד שבא דוד ושלמה דהא דריש להו כולהו מקרא אלא הם תקנו המטבע לפי מה שניתוסף טובה לישראל דודאי קודם הכיבוש ובנין הארץ לא אמרו כמו אחר הכיבוש והבנין כמו שאין אנו אומרים מטבע שטבעו דוד ושלמה שאנו מבקשים להחזיר המלכות ולבנות הבית והם היו מבקשים להמשיך שלות הארץ והמלכות והבית

25) כסף משנה הלכות ברכות פרק ב הלכה א
וכתב הרמב"ן ז"ל בהשגות שאין מטבע לברכת המזון מן התורה אבל נצטוינו מן התורה לברך אחר אכילתנו כל אחד כפי דעתו כענין ברכת מנימין רעיא בריך רחמנא מאריה דהאי פתא ובאו הנביאים ותיקנו לנו נוסח מתוקן הלשון וצח המליצה ושנינו בו אנחנו עוד בגלות ומלכות בית דוד משיחך במהרה תחזירנה למקומה ותבנה ירושלים כי הענין תיקון שלמה ובית דינו והלשון כפי הזמנים יאמר וכיוצא בזה כתבו הרא"ש והרשב"א ז"ל בפרק שלשה שאכלו:

26) רמב"ם הלכות ברכות פרק ב הלכה ב
הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית ואכלו פתן אין מברכין לפניה, ומברכין לאחר סעודתן שתי ברכות בלבד כדי שלא יבטלו מלאכת בעל הבית, ברכה ראשונה כתיקונה שנייה פותח בברכת הארץ וכולל בה בונה ירושלים וחותם בברכת הארץ, ואם היו עושין בסעודתן בלבד או שהיה בעל הבית מיסב עמהן מברכין ד' ברכות כתיקונן כשאר כל אדם.

27) כסף משנה הלכות ברכות פרק ב הלכה ב

הפועלים שהיו עושין וכו׳. ברייתא פ׳ היה קורא (ברכות דף ט״ז) ופירש״י אין מברכין לפניה לפי שאינה מן התורה. וכתבו התוספות וחותם בברכת הארץ אף על גב דמדאורייתא הם יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה הואיל וטרודים במלאכת בעל הבית, ואין צורך לזה שאין מנין הברכות שאחר המזון מן התורה כנראה מדברי הרמב״ן ז״ל שכתבתי בסמוך גם רבינו כתב בספר המצות שלו והמצוה י״ט שצונו לברכו אחר האכילה ולא הזכיר מנין הברכות ולדעתם ז״ל הנך קראי דמייתי בגמרא ללמד על כל ברכה וברכה אסמכתא בעלמא נינהו. וכתב רש״י ז״ל כולל ב׳ ברכות כאחת שברכת הארץ ובנין ירושלים דומות.

28) תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מח עמוד ב – דף מט עמוד א

תניא, רבי אליעזר אומר: כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה, בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים - לא יצא ידי חובתו; נחום הזקן אומר: צריך שיזכור בה ברית. רבי יוסי אומר: צריך שיזכור בה תורה. פלימו אומר: צריך שיקדים ברית לתורה, שזו נתנה בשלש בריתות וזו נתנה בשלש עשרה בריתות. רבי אבא אומר: צריך שיאמר בה הודאה תחלה וסוף... וכל שאינו אומר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים - לא יצא ידי חובתו. מסייע ליה לרבי אילעא, דאמר רבי אילעא אמר רבי יעקב בר אחא משום רבינו: כל שלא אמר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים - לא יצא ידי חובתו.

29) רש״י מסכת ברכות דף מח עמוד ב – דף מט עמוד א

מלכות בית דוד בבונה ירושלים - שעל ידו נתקדשה ירושלים. **צריך שיזכור בה ברית** - בברכת הארץ, שעל ידי ברית נתנה לאברהם בפרשת מילה (בראשית י״ז) ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך. **צריך שיזכור בה תורה** - שאף בזכות התורה והמצות ירשו את הארץ, שנאמר למען תחיון ורביתם ובאתם וירשתם את הארץ (דברים ח׳). **צריך שיקדים ברית לתורה** - כגון על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ועל חיים שחוננתנו. **תורה נתנה בשלש בריתות** - בשלשה מקומות נתנה תורה לישראל: בסיני, ובאהל מועד, ובהר גרזים ובערבות מואב, ובכל אחד נכרתה ברית, כדתניא במסכת סוטה (ל״ז א׳): ארור בכלל וארור בפרט וכו׳, וכן באהל מועד שנאמר (דברים כ״ח) אלה דברי הברית אשר צוה ה׳ את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב, וכתיב (דברים כ״ט) ושמרתם את דברי הברית וגו׳. **מילה נתנה בשלש עשרה בריתות** - בפרשת מילה שנתנה לאברהם אבינו הם כתובים. **תחלה וסוף** - נודה ה׳ אלהינו ועל כולם ה׳ אלהינו אנו מודים לך.

30) בית יוסף אורח חיים סימן קפז

וכתוב בשבלי הלקט (סי׳ קנז) פירש ה״ר בנימין לפי שראה יהושע את משה רבינו ע״ה שחמד ליכנס לארץ והתפלל עליה וגם אבות העולם חמדו ליכנס שם וליקבר שם כיון שזכה הוא ליכנס שם תיקן בברכת הארץ ארץ חמדה: צריך שיזכיר בה ברית. פירוש שכשנימול אברהם כרת יי׳ אתו ברית לתת לו את הארץ:

צריך שיזכיר בה תורה. שנאמר (תהלים קה מד) ויתן להם ארצות גוים וגו׳ בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו: צריך שיזכיר בה ברית. פירוש שכשנימול אברהם כרת יי׳ אתו ברית לתת לו את הארץ:

צריך שיזכיר בה תורה. שנאמר (תהלים קה מד) ויתן להם ארצות גוים וגו׳ בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו:

31) רמב״ם הלכות ברכות פרק ב הלכות ג-ד

הלכה ג: ברכת הארץ צריך לומר הודייה בתחלתה ובסופה וחותם בה על הארץ ועל המזון, וכל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ לא יצא ידי חובתו, וצריך להזכיר בה ברית ותורה ולהקדים ברית לתורה, שהברית הזאת שאומרים בברכת הארץ היא ברית מילה שנכרתו עליה שלש עשרה בריתות והתורה כולה נכרתו עליה שלש בריתות שנאמר אלה דברי הברית וגו׳ מלבד הברית אשר כרת אתם בחרב אתם נצבים וגו׳ לעברך בברית וגו׳.

הלכה ד: ברכה שלישית פותח בה רחם יי׳ אלהינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך, או נחמנו יי׳ אלהינו בירושלים עירך וחותם בה בונה ירושלים או מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים, ולפיכך נקראת ברכה זו נחמה, וכל מי שלא אמר מלכות בית דוד בברכה זו לא יצא ידי חובתו מפני שהיא ענין הברכה שאין נחמה גמורה אלא בחזרת מלכות בית דוד .

32) טור אורח חיים סימן קפז

כתב אחי ה״ר יחיאל ז״ל מסופקני בהא דאמר לא יצא י״ח אי לעיכובא קאמר או למצוה והדעת נוטה דלמצוה קאמר ע״כ ונ״ל כיון דברכת המזון דאורייתא לעיכובא קאמר וצריך לחזור ואם סיים הברכה חוזר לראש

33) בית יוסף אורח חיים סימן קפז

ומ״ש רבינו ונראה לי כיון דברכת המזון דאורייתא לעיכובא קאמר וצריך לחזור. יש לדחות דנהי דברכת המזון דאורייתא המטבע שלה הוא דרבנן וכיון שאינו משנה אלא מטבע שהוא מדרבנן אפשר דיצא אבל מדברי הרמב״ם (ברכות פ״ב ה״ג) משמע דלעיכובא קאמר וכדברי רבינו וגם הרא״ש כתב בפרק שלשה שאכלו (סי׳ כב) כל שלא אמר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו פירוש רבנו חננאל וכן בכולהו אם לא אמר לא יצא ידי חובתו ובהדיא תניא בתוספתא (ברכות פ״ג הי״ג) רבי יוסי אומר אף מי שלא הזכיר ברית בשל ארץ מחזירין אותו וכתבה הרשב״א בפרק אין עומדין (לג: ד״ה אלא) וכן כתב בהדיא בירושלמי סוף פרק קמא דברכות (ה״ו) אם לא הזכיר תורה בארץ מחזירין אותו אם לא הזכיר ברית בארץ או שלא הזכיר בבונה ירושלים מלכות בית דוד מחזירין אותו:

34) ביאור הלכה סימן קפז

* **ברית ותורה אפילו לא חיסר וכו׳** - איתא בש״ס צריך שיאמר בה הודאה תחלה וסוף והפוחת לא יפחות מאחת וכל הפוחת מאחת [פירוש שלא אמר כלום כן איתא ברא״ש] ה״ז מגונה וכו׳ וכל שאינו אומר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות ב״ד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו ומשמע מלשון זה בפשיטות דברישא שלא אמר הודאה נהי דעבד שלא כהוגן והויא מגונה מ״מ יצא בדיעבד ידי חובתו וכ״כ בספר מעשה רוקח ובשו״ע הגר״ז ודברי המ״א שכתב בהיפוך מזה דבריו צ״ע ואף שנסתייע מלשון הטור שכתב שאם לא הזכיר מה שחייבו חכמים להזכיר לא יצא ידי חובתו ע״כ דהוא קאי רק אארץ חמדה טובה ורחבה ועל ברית ותורה שכתב בתחלת הענין:

* **מחזירין אותו** - עיין בח״א שכתב דאם מסתפק לו אם אמר ברית ותורה צריך לחזור וע״ש בנ״א טעמו דזכירת ברית ותורה בבהמ״ז הוא דאורייתא מתוספות ברכות כ׳ ע״ב ע״ש ולא ברירא דבר זה דיש עוד ראשונים שסוברים דהוא דרבנן עיין בחידושי רבינו אהרן הלוי הנדפס מחדש על הרי״ף דברכות שכתב דברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים הם דרבנן וכ״כ בשיטה מקובצת שם גם מלשון הב״י מוכח דהוא ס״ל דהזכרה הוא מדרבנן [ועיין בפמ״ג] וא״כ כשנסתפק לו א״צ לחזור ודע עוד דלדידן שנוסח בהמ״ז שגורה בפי הכל אין שכיח דבר זה כלל דאם ספק לו אם אמר תלינן בודאי דאמר דסרכיה נקיט ואתי וכדאיתא לעיל בסימן ס״ד ס״ד:

35) תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כ עמוד ב

אמר ליה רבינא לרבא: נשים בברכת המזון, דאורייתא או דרבנן? למאי נפקא מינה - לאפוקי רבים ידי חובתן.

36) תוספות מסכת ברכות דף כ עמוד ב

אלא י״ל דטעמא משום דכתיב על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ונשים ליתנהו לא בברית ולא בתורה ואמרינן לקמן (דף מט.) מי שלא אמר ברית ותורה בברכת המזון לא יצא ידי חובתו והשתא קא מבעיא ליה כיון דלא מצו למימר ברית ותורה לא הוו אלא מדרבנן או דלמא כיון דלא שייך בהו הוי שפיר דאורייתא והא דלקמן מיירי באנשים דשייכי בברית ותורה.

37) משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים סימן קפז סעיף ג

ומ״מ בימינו נהגו הנשים לומר ג״כ על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו וכו׳ והכוונה על ברית הזכרים שחתמת בבשרנו וכן תורתך שלמדתנו על למוד הזכרים שבזכות התורה והברית נחלו ישראל את הארץ ועוד שגם הנשים צריכות ללמוד מצות שלהן לידע היאך לעשותן כמ״ש בסי׳ מ״ז:

39) טור אורח חיים סימן קפט

ברכה רביעית הטוב והמטיב ולאו דאוריי׳ היא שחכמים תקנוה על הרוגי ביתר שנתנו לקבורה הילכך פותחת בברוך דלא הויא סמוכה לחברתה ואינה חותמת דהויא מטבע קצר אע״ג דאיתא במדרש שצריך לומר בה ג׳ הטבות וג׳ גמולות אפ״ה אינה חותמת דמעיקרא לא תקנו אלא הטוב והמטיב ואח״כ הוסיפו בה דברים הללו אמר רבה בר בר חנה א״ר יוחנן הטוב והמטיב צריכה מלכות ואסיקנא צריכה ב׳ מלכיות בר מדידה חדא בשביל בונה ירושלים דכיון שתקנו לומר מלכות בית דוד בבונה ירושלים ראוי היה להזכיר בו ג״כ מלכות של עולם אלא שלא רצו להזכיר מלכות של עולם אצל מלכות ב״ו הלכך תקנו להזכיר בהטוב והמטיב מלכות כנגדה ואגב שתקנו להזכיר מלכות כנגדה תקנו נמי להזכיר כנגד ברכת הארץ לכך צריך להזכיר בה ג׳ מלכיות וג׳ גמולות וג׳ הטבות

40) רא״ש מסכת ברכות פרק ז סימן כב

הטוב והמטיב ביבנה תקנוה בהרוגי ביתר וקבעוה בברכת המזון שכולה הודאה ואמרי׳ בירושלמי כשנחרבה ביתר נגדעה קרן ישראל ואין עתידה לחזור עד שיבא בן דוד ולכך סמכוה אצל בונה ירושלים:

41) איכה רבה (וילנא) פרשה ב ד״ה ד בלע ה׳

ר׳ הונא אמר יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה נקבעה הטוב והמטיב, הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה, חמשים ושתים שנה עשתה ביתר אחר חורבן הבית ולמה נחרבה על שהדליקו נרות לחורבן בית המקדש, ולמה הדליקו, אמרו הבוליוטין שבירושלים היו יושבין באמצע המדינה, וכד הוה סליק חד מנהון לצלאה אמר ליה בעית לעיבדא בוליוטין, א״ל לא, בעית לאיעבדא ארכונטיס, אמר להו לא, אמרי ליה מן בגין דשמענא דאית לך חדא איסיא את בעי מזבנא יתיה לי, א״ל לית בדעתי והוה כותב ומשלח אונותיה לבר ביתיה אין אתי גבר פלוני לא תשבקיניה מיעל לאיסיא דהוא מזבנא לי, והוה אמר ההוא גברא הלואי איתברת רגליה דההוא גברא ולא סליק להדא זויתא הדא הוא דכתיב צדו צעדינו צדיאה אורחא מלהלכא באילין פלטייאתא, קרב קיצנו קיצא דההוא ביתא, מלאו ימינו יומא דההוא ביתא, אף אינון לא פשת להון טב דכתיב (משלי י״ז) שמח לאיד לא ינקה, א״ר יוחנן שלש מאות מוחי תנוקות נמצאו על אבן אחת ושלש מאות קופות של קצוצי תפילין נמצאו בביתר וכל אחת ואחת מחזקת שלש סאין וכשאתה בא לחשבון אתה מוצא שלש מאות סאין, אמר רבן גמליאל חמש מאות בתי סופרים היו בביתר וקטן שבהם לא היה פחות משלש מאות תינוקות, והיו אומרים אם יבואו השונאים עלינו במכתבין הללו אנו יוצאין ודוקרין אותם, וכיון שגרמו העונות ובאו השונאים כרכו כל אחד ואחד בספרו ושרפו אותם ולא נשתייר מהם אלא אני וקרא על עצמו עיני עוללה לנפשי וגו׳

R. Huna said: On the day when the slain of Beitar were allowed burial, the benediction “Who art kind and dealest kindly” was instituted – “Who are kind” because the bodies did not putrefy, and “dealest kindly” because they were allowed burial. Fifty two years (of peace) did Betar enjoy after the destruction of the Temple; and why was it destroyed? Because the inhabitants kindled lamps (to manifest their joy) over the destruction of the Sanctuary. And why did they light them? It is said that the councilors in Jeruslaem used to sit in the center of the city and when one

of the inhabitants of Betar went up there to pray, he would be asked by them "do you wish to become a councilor?" When he answered "No", the next question would be "Do you wish to become a city magistrate?" and he answered "No". Someone would then say to him "Inasmuch as I have heard that you posses an estate, will you sell it to me? On his replying that he had no such intention, the Jerusalamite would write out and send a (false) deed of possession to the steward of the man of Betar (with the message) "If so-and-so comes, do not allow him to enter the estate because he has sold it to me" (On discovering the fraud) the man would exclaim "Would that my leg had been broken so that I should not have gone up to that corner!" That is what is written, *They hunt (zadu) our steps (Eicha 9:18).* (The men of Betar said) "May the road (to Jerusalem) become desolate (*zedi'a)*so that nobody will walk in these braod places! *Our end is near (ib.)* (They said) "May the end of this Temple (be near)! *Our days are fulfilled (ib.)* (They said) "May the days of this Temple (be fulfilled)! Neither with them did it fare well, as it is written, *He that is glad at calamity shall not be unpunished (Prov. 18:3).*

Rav Yochanan said: the brains of 300 children (were dashed) upon one stone, and 300 baskets of capsules of phylacteries were found in Betar, each basket being of the capacity of 3 se'ah, so that there were a total of 300 se'ah. R. Gamliel said: there were 500 schools in Betar, and the smallest of them had not less than 300 children. They used to say "If the enemy comes against us, with these styluses we will go out and stab them!" When, however, (the people's) sins did cause the enemy to come, they enwrapped each pupil in his book and burnt him, so that I alone was left. He applied to himself the verse *Mine eye affected my soul because of all the daughters (inhabitants) of my city (Eicha 3:51).*

42) ספר בן יהוידע (ברכות מח:)

ואנא עבדא נראה לי בס"ד עוד טעם לזה, דאיכא במדרש איכה בפסוק [איכה ב' ב'] בלע ה' ולא חמל, חמשים ושתים שנה עשתה ביתר אחר חורבן הבית ולמה נחרבה, על שהדליקו נרות לחורבן בית המקדש, מפני שהיו שמחים בחורבנה של ירושלם, מחמת כי קודם חרבנה היו בירושלים אנשים עשירים שהיו מצערים לאנשי ביתר, שכותבים שטר מכירה על שדותיהם ובתיהם בשקר ולוקחים אותם בחזקה, עיין שם, ולכן חכמי ישראל אשר ביבנה שהם היו מאנשי ירושלם ובחרבנה הלכו ליבנה, אמרו עתה בחרבנה של ביתר יאמרו העולם אנחנו שמחים בחרבנה, כשם שאנשי ביתר שמחו בחרבן ירושלים עירנו ומולדתנו, ולכך תיקנו ברכת הטוב והמטיב לכבוד אנשי ביתר שלא הסריחו ונתנו לקבורה, וסמכו ברכה זו אצל בונה ירושלים, כלומר אף על פי שאנחנו מצטערים על חורבן ירושלים עירנו ומתפללים על בניינה, לא שמחנו בהריגת אנשי ביתר ששמחו בחורבנה, אלא אדרבה אנחנו מחבבין אותם ומברכים להשם יתברך על הטובה שעשה לאנשי ביתר:

והא דתקנו ההודאה בלשון הטוב והמטיב, ונראה לי בס"ד כי יעקב אבינו עליו השלום אמר [בראשית ל"ב י"א] פן יבא והכני אם על בנים, וזה נתקיים בביתר שהרגו בה שמנים אלף רבוא מבני ישראל אם על בנים ממש, כדאיתא במדרש ואף על פי שבני עשו הרגו בישראל גם בירושלים, לא הרגו הרג רב כמו שהרגו בביתר, דאמרו רבותינו ז"ל שהיו הורגים בהם עד שהסוס היה שוקע בדם עד חוטמו, והיה הדם כמו נחל שוטף, שהיה מגלגל אבנים של ארבעים סאה והולך בים ארבעה מילין, ויעקב אבינו עליו השלום צפה כל זה ברוח הקודש, ואמר פן יבא והכני אם על בנים, וסוף דבריו סיים ואתה אמרת היטב איטב עמך, שבקש בלשון הטבה כפולה, ודבריו עשו פירות שעשה להם הקב"ה נס שלא הסריחו וגם נתנו לקבורה, ולכן גם חכמינו ז"ל תקנו ההודאה בלשון זה של הטוב והמטיב שנשתמש בו יעקב אבינו עליו השלום, ועוד נראה לי בס"ד דתקנו בלשון הטוב לרמוז כי זכות התורה שהייתה שם הוא גרם הנס הזה, והתורה נקראת טוב לכן אמרו הטוב והמטיב, ועיין במדרש איכה מה שהפליגו ז"ל בריבוי תורה שהיה בביתר, שנמצא שם ת"ק בתי סופרים, פירוש כותבי ספרי תורה, וקטן שבהם לא היה פחות משלש מאות תינוקות, והיו אומרים אם יבואו השונאין, בקלמוסין הללו אנחנו יוצאין ודוקרין אותם עיין שם:

43) רבינו בחיי – ספר שולחן של ארבע (שער ראשון)

ועוד תמצא בפרשת המן רמז לברכת המזון במן עצמו שנאמר ובבקר תשבעו לחם וידעתם כי אני ה' אלקיכם וידיעה זאת שתזכירוהו בברכה על אכילת המן

44) ילקוט שמעוני תהילים רמז תרסז

אמר הקב"ה אם אכלת ואמרת ברוך אתה ה', טובתי בל עליך, אל תחזיק טובה שאכלת משלי, אלא משלך אכלת, וכאלו קיימת אל כל התורה, דכתיב ואכלת ושבעת וברכת, וסמיך ליה כל המצוה,

45) ספר ברית עולם – לרבי משה דוד וואלי, מתלמידי רמח"ל (פרשת משפטים)

נאה לדעת כי העבודה הפרטית והסגוליית המברכת את המזונות היא דוקא ברכת המזון האמורה כהלכתה. שאם האדם אינו מברך, או שאינו מברך כראוי בשמחה ובטוב לבב, אין הברכה שראויה במעיו. ואז אדרבא לחמו במעיו נהפך מרורת פתנים בקרבו, וזה גורם לו חולאים רעים ונאמנים, שאינו יודע על מה...כי אין הברכה שורה אלא על המברך דהא באתערותא דלתתא איתער לעילא. ולפי דרכנו למדנו שהעבודה הנזכר כאן היא ברכת המזון בפרטות, כי הוא דבר הלמד מענינו, שהרי אמר 'ועבדתם את ה' אלקיכם וברך את לחמך ואת מימך' כי כל המברך מתברך. והמחלה היא סוד הס"א שאין לה אחיזה במקום ברכה ואף כי מתגרשת מפניה, כי אין לה אחיזה במקום ייחוד, וז"ש 'והסירתי מחלה מקרבך'.